

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi poli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gld. 80 kr., za četrt leta 90 kr., pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrt leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

~ V Ljubljani v sredo 14. aprila 1869. ~

Gospodarske stvari.**Svilorejcem na znanje.**

Profesor Fr. Haberlandt, voditelj cesarske naprave, ki se je ustanovila v Gorici za skušnje s svilnimi (židnimi) črviči, je ravnokar razglasil, kaj da misli delati v povzdigo sviloreje v našem cesarstvu.

Poglavitne reči delovanja njegovega bodo te-le:

1. On hoče po skušnjah izvedeti in potem svilorejcem povedati, kaj je bistveno potreba, da jim reja svilnih črvičev srečno izpod rok gré in da se zboljša in požlahni njihov pridelek;

2. izvedeti hoče najbolje ravnanje za to, da si svilorejci izredé zdravega semena (zdravih jajčic) kar največ je mogoče, in da jim pové, kader mu pošljejo svilnih metuljev v preiskavo, ali so zdravi ali ne;

3. pozvedeti hoče vzroke različnih bolezin sviloprejk;

4. skušati hoče nove svilne črviče, in

5. svilorejcem svét in poduk dajati.

Kar se tiče dosége 1. namena, si je omenjeni profesor iz Pariza od prof. Pasteur-ja, slavnoznanega izvedenca, naročil zdravih črvičev, ki so na Francoskem domá. Ker se nadjá, da precej tega semena dobí, razdelil ga bo na več krajev cesarstva, da ga povsod ob enem skusijo. — Zraven tega bo prof. Haberlandt skušnje delal s svilnimi črviči 3. rodú v naših deželah izrejenih japonskih zelenih in belih sviloprejk, in pa z japonskimi izvirnimi, to je, po tirolskem svilorejnem društvu naravnost iz Japana dobljenimi črviči. Dalje bode skušal z zdravim črvičjim semenom isterskega rodú in pa z semenom dr. Lanza dalmatinskih rumenih sviloprejk. — Tudi še z drugim morebiti ne čisto zdravim semenom se bodo delale skušnje.

V 2. točki je rečeno, da se bodo v goriški napravi z drobnogledom preiskavali črviči in metulji, ali so zdravi ali ne, če se jej pošljejo od kodar koli v preiskavo. Za tako skušnjo se plača po 50 kr.

Po vodilu 3. točke se bodo skušali izvedeti vzroki in bistvo tiste kužne bolezni, po kateri že več let po veliko milijonov črvičev cepa in ki se poprovka (Flecken- oder Körperchenkrankheit) imenuje zato, ker bolni črviči imajo majhne črne, popru enake pikice po životu; preiskavali pa se bodo tudi črviči na tisto bolezen, ki je lani zeló hudo razsajala in skor tako kakor poprovka, in se imenuje dremota ali zaspana bolezen (Schlafsucht).

Kar se tiče skušenj z novimi svilnimi črviči, bodo se skušali posebno tisti, ki se živijo od hrastovega perja, pa tudi od perja božjega drevesa, in skušala se bode reja najbolj pod prostim nebom. Profesor

Haberlandt se nadja še iz Pensilvanije dobiti kokonov onega plemena, ki se imenuje „Attacus polyphemus“, ki so veči od hrastovih in belih; gosenice te žró mnogovrstno perje, najraje pa hrastovo in javorovo.

Skušnje se bodo pa tudi delale na to, da se pozvé, kako se seme dá najbolje hraniti, ali murba ne trpi potem škode na obilosti in lastnosti perja, da se jej vsako leto perje smuka in jej veje režejo. Se vé, da se bode tudi svila (žida) skušala.

Glavni namen te skušalne naprave je pa tudi svetovanje in podučevanje. Že se je več mladenčev oglasilo, kateri se želé udeleževati preiskovanj črvičev in metuljev, posebno z drobnogledom ali povekšalnikom (mikroskopom). Prof. Haberlandt misli, da bodo svilorejna in kmetijska društva poslala pripravnih ljudi iz svojega kraja, da vidijo in se podučijo v vsem, kar se tiče djanske sviloreje. Po katerimi pogoji se bodo jemali učenci v to šolo, kedaj se začne in koliko se bode plačalo za njihov živéž v Gorici, naznanil bo voditelj kasneje. Izdajal se bode tudi poseben časnik.

V 1. točki tega razglasa se želja izrekuje, naj bi svilorejci na več krajih delali enake skušnje.

V ta namen razgláša prof. Haberlandt sledeče:

1. vsak tak skušnik dobí 5000 črvičev iz Gorice;

2. te črviče naj redí na takem mestu, kjer dozda še ni imel družih;

3. same te črviče naj ima v takem hramu, pa ne še družih;

4. le take črviče naj si za izrejo obdrži, ki so se en dan (po večem številu) izlegli, druge naj zavrže;

5. črviče, kateri hitreje rastejo, naj loči od kasnejših;

6. po vsakem levenji naj šteje črviče; nazadnje naj zvaga pridelane kokone;

7. gorkote naj bo od 16 do 20 stopinj R. in skrbi naj se zato, da se hram vsak dan prevetří (izlufta), da pa se pri tem črviči ne premrazijo;

8. na dan 5krat naj se jim perje poklada, zjutraj ob 5. in 8. uri, opoldne ob 12. uri, popoldne ob 5. in zvečer ob 10. uri; izprva naj se jim perje drobno, potem debeleje reže, nazadnje naj se jim poklada celo perje;

9. vsak dan naj se na tanko vaga, koliko se frišnega perja dá (po primeri 15 do 20 listov). Za skušnjo naj se tako zvagano perje na zraku posuši, v čist papirnat žakelj shrani, dan zapiše na žakelj in koliko vaga;

10. trikrat na dan, in sicer zjutraj ob 5. uri, opoldne ob 12. in zvečer ob 10. uri naj se zapiše gorkota hrama, kjer so črviči.

Dobro bi bilo, ako bi se tudi vlažnost zraka po psychrometru merila in zapisala, in koliko je deževalo.

11. Pomrli črviči naj se hranijo v steklenicah, s špiritom napolnjenih.

12. Polovica boljših kokonov naj se za seme obrne.

13. 10 metuljev možkega in 10 ženskega spola, ki so prvi izlezli, naj dene svilorejec v škatlo. Kader poginejo vsi, naj počez izrajta čas njihovega življenja.

14. 50 takih babic, ki so se obdržale za seme in 50 možkih metuljev naj se po smrti spravi v škatlo, ki se naredi iz mreže, kakor so navadne za muhe.

Na zadnje vsega tega naj se sporočilo pošlje voditeljstvu v Gorico.

Orodje za te skušnje se dobí v fabriki gospoda G. A. Lenoir-a na Dunaji (Mariahilf, Magdalenenstrasse Nr. 14), in sicer taravaga z vso pripravo za 12 gold., psychrometer za 14 gold., dežomer za 1 gold. 50 kr.

Gospodarske skušnje.

* Kdaj najbolje cepiče za sadno drevje rezati? — Neki sadjerec v časniku „Frauend. Bl.“ trdi, da najbolji čas za to je od srede do konca grudna (decembra) meseca. Takrat odrezani cepiči poganjajo neki veliko čvrsteje kakor oni meseca svečana ali sušca odrezani; oni ne zmrznejo, če se na pol v zemljo vtaknejo in s steljo, slamo ali najbolje s smerčevjem pozimi pokrijejo, tako lahko kakor pri hudem mrazu na drevji, pa tudi pozno poženo, tako da se dá ž njimi še pozneje cepiti.

* Kako Kitajci (Kinezi) grozdje hranijo. Zastopnik saksonskih trgovcev v Kini in Japanu je še majnika meseca jel prav frišno, okusno grozdje. Pozvedel je pa, da Kitajci vzamejo navadne poljske buče, odrežejo jim zgorej pokrov, spraznijo do čistega bučo, položijo zrele grozde va-njo, in jo potem s pokrovom spet trdno zapró.

Načrti novih postav

v kmetijskih zadevah.

Ministerstvo kmetijstva dela brez državnega zbora prav marljivo. Poglejmo, kaj pripravlja.

Deželni vladam je poslalo 1) načrt postave, ki ga je izdelalo za Dalmacijo, o rabi in razdeljevanji občinskih sopsašnikov in o izrejevanji in ohranjevanji gozdov, in sicer s tem naročilom, naj se v vsaki deželi pové, kaj iz tega načrta bi se utegnulo porabiti za-njo; 2) načrt novega ukaza zaradi državnih preskušinj (izpraševanja) logarjev (gozdnarjev) in pa takih oséb, ki hočejo služiti za gozdne čuvaje; 3) postavo za povzdigo živinoreje, ktero je izdelal deželni odbor štajarski in jo dopolnilo ministerstvo kmetijstva; 4) postavo za varstvo kmetijstvu koristnih ptičev in za pokončevanje škodljivih gosenic in hroščev (kebrov); 5) načrt deželne postave o vodnih pravicah; 6) načrt deželne postave za ribstvo; 7) gozdno postavo od 1852. leta je ukazalo pretresti in povedati, ali je treba jo predrugačiti ali ne in kako.

Vremenski prerok,

tudi v „Novicah“ že večkrat imenovani Sejček na Českem prerokuje, da bo mesec majnik hladnejši kakor je mesec april. 16. in 17. maja prerokuje, da bo z dežjem sneg. Že veliko let ni bilo tako rodovitne letine za žito, sadje in vse drugo, kakor bode letošnje; na to se morejo kmetovalci gotovo zanašati. Vsi sadovi so po dobrotljivi vlagi obilo korenin v zemljo pognali. Če majnika meseca veliko snega pade na polje, naj ga pustijo pri miru; skopnel bode po gorkem solncu.

— „Novice“ so sicer že večkrat rekle, da na prerokovanje vremena za dalji prihodnji čas ni zaupanja imeti, — vendar pa vemo, da gospodarji raji slišijo, kar se jim veselega reče mimo žalostnega.

Znanstvene stvari.

Batja.

Jezikoslovna in pravnostarinska črtica.

Spisal Davorin Trstenjak.

To besedo poznajo vsa slovanska narečja; — rusko: batja, batko, batjuška, pater, očak, — hrvatsko-slovensko: bačenik = batjenik, dedič, heres, starobolg., kjer se **tj** razveže v **št**, bašta, pater, — gotovo iz bolgarščine: baština, fundus hereditarius, ali Vuk ima tudi: bato, pater. Od Slovanov ste si izposodili to besedo magjarščina: batya, bási, frater natu major, in pa rumunščina: bačiči. Slavni Miklošič jo je postavil med tujke, al to je krivo. Pri tako imenovanih moravskih Valahih, to je, pastirjih, se veli batja gospodar pastirjev. Beseda je praslovanska, in njen pomen lahko razumeven, ako malo pogledamo v pravno zgodovino starih Slovanov. Pri njih nahajamo ustroj zadrug; le eden je bil gospodar rodbine, je sedel na batu.

Bila še je pred 40 leti v moji rojstni okolici navada, da so, če so iz novega postavili hišo, zabili v kot, v katerem po navadi miza stoji, bat, in na njega si je vsedel najprej hišni gospodar, ter pa je velel si na bat vvesti najstarejšega svojega sinka, in mu je rekel: ti si batek — boš plodil pleme (zato tudi kraj Mure poznamenovanje batek za „membrum virile“) in ker si prvorojenec, boš oblastnik hiše, tvoja bo oblast*) (spominjaj se na nemški: gewalt, slov. gvaut), to je: na sredini rodbine bo stala tvoja hiša, vrt, gorica, zato baština fundus, vinea, hereditas. Nepremakljivo in trdno bode tvoje posestvo. Ta navada je gotovo bila tudi pri starih Nemcih, ker besedo Stock rabijo za trdne nepremakljive reči, postavimo: Stockurbar, to je, pismo za dedovno posestvo, Stockzahn, Stockdeutscher, Stockfisch, Stockwerk.

Batja je toraj iz temata bat, Stock, stirpes, stipis, Stamm, primeri: „ex stirpe Claudiorum, in pomenja: pater stirpis, avus, gospodar, hišni oče, načelnik rodbine, der Stammvater, Stockvater.

Rodbine so sicer sčasoma obilno narastle, al prvočetnik rodbine je zmirom ostal njen glavar, zato Slovenec še sedaj vsakega možaka imenuje: strijc in ženo: teto, dasiravno nista si v rodu, zato imamo po Hrvaškem, Srbskem, Črnogori in tudi na Štirskem večidel patronimična poznamenovanja vesí, postavim: Radoslavci, Vlastimirci, Dragotinci, Berkovci, Vidanovci itd. po batji Radoslavu, Vlastimiru, Dragotinu, Berku, Vidanu itd.

Glavar rodbine: bato, batja pa je tudi bil njen vodja v boji, zato najdemo ime Bato kot dostojanstveno ime pri starih slovanskih Panonih.

Sedaj bomo razumeli Dio Cassijevo *Battarios*. On pripoveda (cap. 11. 12.), da so Kvadi, katerih slovanskost dokazal je Šembera, in jasniše še jaz v svojem članku: „Kvadi“ v letopisu slov. Matice za leto 1869, poravnovali zaradi primirja deloma po plemenih (*γένη*, Geschlechter) deloma po ljudstvih (*ἔθνη*, Völker), in da je eno teh poslanstev vodil Battarios, mladenec*) 12 let. To ime Batar ni tedaj kje osebno, mar-

*) Na Štirskem oblast pomenja vse hramovje okoli hiše.

**) *ὁν ἡγήτο Battarios παῖς ἐτώνιβ.*